

II. Gün/III. Oturum: (31 Mayıs 2009, 14:30–15:45)
ABHAZYA’NIN BÖLGESEL KONUMU VE DIŞ İLİŞKİLERİ–II

Soner Gogua, Oturum Başkanı
Abhazya Parlamentosu Üyesi

Sergey Markov,
Rusya Parlamentosu Üyesi;
Political Research Institute Direktörü

Nikolai Zlobin,
WSI -World Security Institute Rusya ve Avrasya Direktörü,
Izvestia Gazetesi Yazarı, Kremlin Eski Danışmanı

Halit Kakinç, Yorumcu
Bilgi Üniversitesi Dekanı, Yazar

Sezai Babakuő, Yorumcu
Abhazya’nın Dostları Sözcüsü

RUSYA–ABHAZYA İLİŞKİLERİ; DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Sergey Markov,

Rusya Parlamentosu Üyesi; Political Research Institute Direktörü

Zamanı, konsepti ve zengin katılımcı profili bakımından çok başarılı bulduğum bu konferansa davet edildiğim için çok mutlu olduğumu belirtmek isterim. Aranızda olduğuma sevindim. Teşekkür ederim.

İlk olarak, bağımsızlıklarını kazandıkları ve uzun yıllar süren bağımsızlık mücadelesinde gösterdikleri cesarettten ötürü Abhazya halkına tebriklerimi sunarım. Abhazya halkı bu bağımsızlık için birçok can ödedi, çok evlat yitirdi, çok acı çekti. Asla geri adım atmadı, yoluna devam etti. Bundan sonra da yoluna devam edecek ve Abhazya bağımsız zengin bir ülke olarak gelişecektir. Rusya da Abhazya'nın bağımsızlığı ve güvenliği için doğru ve kararlı adımlar attı. Rusya'nın bundan sonra da Abhazya için, Abhazya'nın geleceği için doğru ve kararlı tutumunu sürdüreceğine kimsenin kuşkusu olmasın.

Gürcistan'ın haydut rejiminin Abhazya'yı işgal etmesine ve Abhazya halkını baskı altında tutmasına karşı Rusya'nın yaptığı ilk ve en önemli adım Abhazya'ya destek olmaktı. Biliyoruz ki Saakhashvili ve Merabishvili'nin bu haydut rejimi çok güçlü bir biçimde Amerika tarafından desteklenmekteydi ve sadece Rusya bu süper güce karşı çıkabilirdi. Başka bir gerçek de Abhazya'nın bağımsızlığı için Rusların da can verdiği. Gürcistan'ın Abhazya'ya saldırdığı 14 Ağustos 1992'den itibaren Rusya'dan gelen gönüllüler Abhazlarla omuz omuza mücadele etti, Abhazya'nın bağımsızlığı uğruna can verdi. Daha sonra, sınırda barış gücü olarak görev yapmış ve Gürcistan hükümeti tarafından yollanan teröristlerce öldürülmüş yüzlerce Rus askeri vardır.

Şunu unutmamamız gerekir; 1990'dan beri bölgeyi istikrarsızlığa sürükleyen Gürcistan'ın saldırgan politikaları ve hevesleri bugün hala devam etmektedir. Bildiğiniz gibi, siyasi suçluların oluşturduğu haydut rejim Tiflis'te gücü hala ellerinde tutuyorlar. Rus sınır ordusu şimdi Gürcistan ve Abhazya arasındaki sınırda konuşlandı. Daha iki gün önce Rus sınır ordusuyla bir toplantıya girdiğim Abhazya'dan geldim. Rus sınır ordusunun Abhazya'yı korumadaki kararlılığını gördüm ve komutanımı kutladım. Ve oranın halkıyla tanıştım ve elbette Rusya'nın Abhazya halkının, Abhazya Cumhuriyeti'nin güvenliğini korumadaki kararlılığını anlattım.

Gürcistan'ın saldırgan politikaları ve Rusya'nın tutumu

Ağustos ayında Güney Osetya'daki savaşla birlikte Rusya Abhazya'nın bölgesel

bütünlüğünü tekrar kurma çabalarına acil destek verdi ve Kodor Vadisi'ne anlaşmalara aykırı olarak ve yasa dışı yollarla konuşlandırılan Gürcü askeri gücünün etkisiz hale getirilmesi sağlandı. Hiç kuşku yok ki Gürcistan Güney Osetya'da amacına ulaşsaydı hemen akabinde Kodor'daki askeri gücünü takviye ederek Abhazya'ya saldıracaktı. Neyse ki bu saldırganlık kararlı bir müdahale ile durduruldu.

Unutmayın ki Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımak için büyük siyasi bedeller ödemiştir. Hepimiz, Batılı ülkelerin, bence savaş suçlusu Saakaşvili'yi korumak adına Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası örgütleri de dahil ederek Rusya'ya karşı yürüttükleri saldırganlığı hatırlıyoruz. Batılı ülkeler, hem bir bütün olarak hem de tek tek Rusya'ya geri adım attırmak için büyük çaba gösterdiler. Örneğin İtalya'nın, kendisi Güney Osetya ve Abhazya halkının haklarını savunduğu için Roma'daki Rusya Büyükelçisine karşı takındığı küstah tutumu nasıl unutacağız.

Evet, Rusya büyük siyasi bedel ödemiştir ve ödemeye devam edecektir. Çünkü biz (Rusya) Abhazya halkının ve onun yaşam hakkının sonuna kadar destekçisiyiz. Ayrıca Rusya Abhaz ekonomisini, Abhaz askeriyesini ve Abhaz sivilleri desteklemek için yüksek miktarlarda para harcamıştır. Ve belki biliyorsunuzdur; uzun yıllar boyunca Abhazya'daki emekliler aylıklarını Rusya'dan alıyorlardı ve uzun yıllar boyunca birçok kadın ve erkek emekli için Rusya'dan alınan aylıklar bu zor yıllarda yegane gelir kaynağı olmuştur. Yani Rusya Abhazya'nın en iyi dostu olduğunu görmemizi sağlayan tutumunu devam ettirdikçe, Abhazya'nın güvenliği ve refahını desteklemeyi sürdürdükçe bedel ödemeye devam edecek. Ve Rusya bu şekilde devam etmeye kararlıdır. Hem Devlet Başkanı Medvedev hem de Başbakan Putin dahil olmak üzere Rus liderliğinin politik doğrultusu budur. Abhazları ve Güney Osetyalıları destekleyen Rus halkının büyük çoğunluğunun politik doğrultusu da budur.

Ve şimdi Rus-Abhaz ilişkisinin tarihinde biraz geriye doğru gidelim. Sovyetler Birliği zamanında ne olduğuna bir bakalım. Her şeyden önce Sovyet zamanı içerisinde Rusya Abhazya'ya muazzam ekonomik yatırım yapmıştır ve Abhazya'yı yüksek yaşam standartlarıyla zengin bir ülke haline getirmiştir. Alyapıyı oldukça iyi bir biçimde geliştiren, bedava ve gelişmiş eğitim ile, bedava ve gelişmiş sağlık sistemi ile Sovyetler Birliği'ndeki en yüksek standartların olduğu Abhazya'yı o zamanlar görebilen bazılarımız, Rusya Federasyonu içindeki Sochi ve diğer bölgelerden bile daha gelişmiş olduğunu farketmişsinizdir. Tekrar ediyorum, Rusya Abhazya'ya, Rusya'nın Karadeniz'e kıyısı olan tüm bu bölgeden daha çok para yatırmıştır. Ayrıca Rusya Abhaz dili ve Abhaz kültürünün gelişimini de oldukça desteklemiştir. Bunun sonucunda Fazıl İskender'i çok iyi biliyoruz, yazıları, kitapları Sovyetler Birliği'nde farklı dillerde, düzinelerce dilde yaygın biçimde basıldığı için dünyaca tanınan Abhaz yazarlarını çok iyi biliyoruz. Abhaz kültürünün gelişimine yapılan bu yatırım çok büyüktü. Moskova'nın bu koruması olmasaydı Abhazya Gürcüleştirme çabalarına bu kadar güçlü karşı duramazdı. Bunu söylüyorum çünkü Gürcü kültürünün ve Gürcü dilinin baskılarla empoze edildiği uzun yıllar yaşandı.

Tarihle yüzleşmek ve geleceğe bakmak

Sovyet öncesindeki çok çok zor bir noktaya gidelim. İlk olarak Kafkas savaşıyla ve muhaceret diye adlandırılan dönemi biraz irdeleyelim. 'Muhaceret' sözcüğünün İngilizce ve diğer dillerde bire bir karşılığı var mı, emin değilim. Rus ve Türk dillerinde var. Çünkü bizler bu sürecin içerisinde bulunduk. Şimdi görüyorum ki bu muhaceret dönemini nasıl değerlendirebileceğimiz konusunda az çok bir konsensusa yakınız. Her şeyden önce muhaceret dönemi Adige-Abhaz ailesine mensup birçok etnik grubun büyük bir trajedisidir. Ve bu trajedi Abhazlarla Adigeleri ve diğer bazı halkları birbirine eklemlemiştir. Ve bu trajedi sizin de bildiğiniz gibi yüz binlerce aileyi birbirine eklemlemiştir. Ve elbette bu trajediyi unutmamalıyız, trajedinin kurbanlarını onurlandırmalıyız. Bu trajedi hakkında kitaplar, şiirler, ağıtlar yazıldı, yazılıyor. Belki bu trajediyle ilgili filmler yapılmalı. Düşünmeli ve unutmamalıyız. Ancak elbette şunu da düşünmeliyiz; tarihin trajedileri üzerine geliştirilen duygularla ve ajitasyonla gelecek inşa edilebilir mi?... Tarihi unutmamak, geçmişten ders almak için mi yoksa geçmişe hapsolmek için mi gerekir... İnsan hayatı da böyle değil midir, geride yaptığımız yanlışları, hataları, daha sonra tekrarlamamak için, ders çıkarmak için değerlendirmiyor muyuz... Bu yüzden, Rusya ile Kuzey Kafkasya halkları arasındaki ilişkilerin geleceğini, tarihi unutmadan, tarihten ders çıkararak değerlendirmeliyiz. Sanırım artık bunu başarmaya başladık.

İkinci olarak, ben savaş ve muhaceret döneminin büyük acılar ve mücadeleler içermesine karşın esas olarak Ruslar ve Abhazlar, Ruslar ve Adigeler arasında bir mücadele olmadığını düşünüyorum. Bu, dört imparatorluk arasında hükmedenler ve fetihçiler mücadelesiydi, bunların arasında Rus İmparatorluğu, Britanya İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu bulunmaktaydı. Ve bu dört imparatorluk birbirlerinin üzerinde kontrol kurmak için savaştı ve Rusya'yı desteklemek manasına gelen doğru seçimi yapanlar kazandı ve Britanya, İran ya da Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemek manasına gelen yanlış seçimi yapanlar kaybetti. İstesek de istemesek de büyük jeopolitik oyunların normal bir sonucudur. Ve tüm bu büyük Çerkes etnik ailesinden Rusya'da kalmayı ve Rusya'yla yaşamayı seçen insanlar Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği içerisinde olmaktan ötürü birçok kazanç elde etmişlerdir. Ekonomik ve kültürel gelişme, eğitim vs vs.

Ayrıca hatırlanmalıdır ki Çerkes ailesine mensup bu etnik gruplar sadece Rusya'da kendi devletlerini kurma imkanı bulmuşlardır. Adige Cumhuriyeti şimdi kendi devletine, kendi diline, kendi üniversitesine, kendi parlamentosuna, kendi başkanına sahiptir ve ayrıca elimizde Çerkeslerin çok önemli bir rol oynadıkları Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ve yine Kabartayların önemli bir rolü olduğu Kabardey-Balkar Cumhuriyeti ve bağımsız Abhazya Cumhuriyeti var. Tüm bu etnik grupların devletlerinin olmasının tek sebebi Rus İmparatorluğu'nda ve daha sonra da Sovyetler Birliği'nde bulunmuş olmalarıdır ki her ikisinin de politikaları diğer gruplara baskı uygulamak değil onların var olma hakkını korumak olmuştur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin bir parçası gibi görünen yerli et-

nik grupların durumuyla mukayese edelim. Nerede bu etnik gruplar, devletleri var mı? Hayır. Dilleri var mı? Hayır. Kendi başkanları var mı? Hayır. Refleksleri var mı? Hayır. Ayrılmış bölgelerde yaşama ve fakir ve suçlu olma haklarından başka hiçbir şeyleri yok. Ve Rus İmparatorluğu'nun politikası Amerika ve diğerleriyle karşılaştırıldığında elbette oldukça büyük bir farktır.

Rusya–Türkiye ilişkileri

Kafkasya'nın bugünkü durumuna gelelim. 2008 Ağustosundaki gelişmeler üzerine Türkiye'nin Başbakanı Recep Erdoğan Bey'e Kafkas Platformu teklifinden ötürü şimdi büyük bir sempatiyle baktığımı düşünüyorum. Bence bunun ne olduğu hala tam olarak net değildir. Bu fikir farklı yönlerde geliştirilebilir. Ama potansiyel olarak çok iyi bir politikanın temelleri olabilir. Ve bu politika Kafkas ülkeleri arasında diyalogu kurmak anlamına gelmelidir. Ve komşu ülke olmak tam da bu demektir. Kafkas ülkeleri dediğimde ilk olarak Abhazya, Güney Osetya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Rusya ve iki büyük komşu ülkeden Türkiye ve İran'dan bahsediyorum. Bence biz, bu ülkeler, birbirimizle çok güçlü bir ilişki içerisinde olmalıyız. Barışı korumak ve geliştirmek için kalıcı adımlar atmamız. Daha sonra sınırları açmalı ve ekonomik ilişkiyi en üst seviyeye çıkarmamız. Gerginliklerin, çatışmaların ve istikrarsızlığın paylaşımcıları değil barışın ve zenginliğin paylaşımcıları olmalıyız. Ve elbette istikrarı bozacak dış faktörleri izole etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bunların arasında en başta şu an birçok istikrarsızlık yaratan Amerika ve Avrupa Birliği vardır. Ve elbette Amerika ve Avrupa Birliği'nden gelen destekle Saakaşvili'nin Güney Osetyalılara karşı savaş başlattığını ve Abhazyalılara karşı savaş hazırlıkları içine girdiğini unutmamalıyız.

Elbette Amerika bizim düşmanımız manasında söylemiyorum. Kesinlikle hayır. Ve elbette Avrupa Birliği bizim düşmanımız demek değildir, kesinlikle hayır. Biz Amerika ve Avrupa Birliği'ni stratejik ortaklarımız olarak görüyoruz. Biz, bu iki jeopolitik süpergüçle de ilişkimizi, stratejik ilişkimizi geliştirmek istiyoruz. Ve Avrupa Birliği'nin insanlığa mal olmuş kurumsal ve toplumsal değerlerini, tarzını kabul etmek konusunda oldukça ilgilimiz. Avrupa Birliği ve Amerika'dan birçok ders almak istiyoruz ancak bu demek değildir ki Amerika'nın etkisinde olan istikrarı aşırı derecede bozan bazı bölgeleri gözardı etmeliyiz; bu bölgelerin arasında Irak, Afganistan ve Gürcistan vb. vardır. Ve Amerikalı ortaklarımızla oldukça dikkatli, sabırlı bir biçimde yürümeliyiz ve onlara şimdi yaptıkları savaş suçularını destekleme yolundan daha barışçıl bir geleneğe doğru adım adım yardım etmeliyiz.

Özel olarak Rusya-Türkiye ilişkileri hakkında şunu söylememe izin verin. Ben bu ilişkinin, Sovyetler Birliği'nin henüz kurulma aşamasında olan Türkiye Cumhuriyeti'ne verdiği büyük politik ve askeri desteği hatırlarsanız sadece 20. Yüzyılın ilk 20 yılıyla karşılaştırılabilecek bir seviyede en iyi dönemlerinde olduğunu düşünüyorum. Ve şimdi ilişkimizi çok çabuk bir biçimde geliştirmemiz gerektiğini

düşünüyorum. Bence Rusya ve Türkiye her şeyden önce ekonomik ve politik ortaklar olabilirler. Ve belki gelecekte de ekonomik ve politik müttefikler.

Barış, istikrar ve ekonomik gelişim için bölgesel işbirliği

Bence ittifak kurmalıyız; ilk önce farklı karakteristikler tarafından birleştirilen bu ülkelerin ekonomik ittifakı. Birincisi bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne üye olma hakları yoktur. Belki bazıları duymak istemez ama eminim ki hem Rusya hem de Türkiye'nin birçok nedenden ötürü Avrupa Birliği'ne üye olma olasılıkları yoktur. İkinci olarak bu ülkeler Avrupa Birliği'nin doğu sınırındadır ve ortak sınırları vardır. Üçüncü olarak bu ülkeler Avrupa karşıtı değildirler, Avrupa Birliği karşıtı değildirler ancak Avrupa Birliği'ndeki kuruluşlarla kıyaslanabilecek bazı kuruluşlar oluşturmak istemektedirler. Örneğin politik sistemi, demokratik kurumları, basın özgürlüğünü, seçimleri ve farklı sosyal etnik gruplar arasındaki genel diyalog kültürünü vs kıyaslamak...

Ve ayrıca daha kıyaslanabilir olarak adlandırılabilir ekonomik alanı olan bu ülkelerin bu ortak ekonomik alanın bir çeşit ekonomik birliğin temelleri olabileceğini düşünüyorum. Bu koalisyon ilk aşamada Rusya, Türkiye, Ukrayna, Kazakistan, Beyaz Rusya, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan, Abhazya ve Güney Osetya'yı kapsamalı, sonraki aşamada da Gürcistan, Özbekistan, Kırgızistan vb. ülkeler dahil edilebilir. Bence 300 milyon insanı kapsayan bu koalisyon ekonominin gelişmesi için çok önemlidir. Size hatırlatırım ki, son Nobel ekonomi ödülünün sahibi bu ödülü, 300 milyon insanı kapsayan ekonomik pazarların gelişmek için gerçek olanakları olduğunu çok iyi gösterdiği için almıştır. Bence adım adım bu ekonomik hazırlığa girişmeli ve serbest ekonomik bölgeye geçmeliyiz.

Elbette bu ekonomik hazırlığın çok iyi bir olasılığı Kafkasya'daki durumu da kapsamak üzere politik hazırlık da olabilir. Bence Kafkaslar'ın her şeyden önce ihtiyacı olan şey farklı dış ülkelerin arasındaki tutarsızlıklar değil; Kafkas ülkelerini birbirine düşürmeyecek, birbirine yaklaştıracak ve sınırlarını ekonomik hazırlık için açacak dış ülkeler arasındaki hazırlıktır. Tüm bu iletişim, taşınabilirlik, boru hatları sınırlardan kolaylıkla geçmelidir. İnsanlar ve ticaret sınırlardan geçebilmeli ve tüm Kafkas ülkeleri arasında askeri olmayan çözümler için antlaşmalar imzalanmalıdır. Ve statü vs hakkındaki tüm diğer meseleler yine ekonomik hazırlıktan ve bu bölgelerdeki, Kafkasya'daki, insanların daha işbirliğine yatkın olmalarından sonra tartışılmalıdır. Tekrar söylemeliyim ki birbirleriyle çok iyi ekonomik ilişkileri olanlar aynı zamanda politik sorunların çözümü için de çok iyi bir verime sahiptirler.

Şimdi büyük bir keyifle sözü çok eski bir dostum olan Nikolai Zlobin'e veriyorum. Sovyetler Birliği döneminin olağandışı ortamında dahi ilk Sovyet-Amerikan Genç Politika Analizcileri Kulübünü onunla başlattığımızı hatırlıyorum. Şimdi o kadar da genç değiliz ancak biz hala dostuz ve ilişkimize büyük bir saygı besliyoruz. İki yıl kadar önce Abhazya'da yine bu konuların çoğunu tartıştığımızı

mız bir konferansta birlikteydik. Umuyorum ki, Rusya'daki insanlar, Türkiye'deki insanlar ve Amerika'daki, Avrupa Birliği'ndeki diğer insanlar; bir isyankarlık ve nefret bölgesi değil bir dostluk bölgesi olan Abhazya'da olabilecek farklı etkinliklere birlikte katılabileceklerdir. Artık Abhazya için ve barış içerisinde yaşamamız için Abhazya'da gerçekleşecek farklı projelere birlikte omuz vereceğiz. Teşekkür ederim.

İKİNCİ YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE ABHAZYA'NIN YERİ, KONUMU VE GELECEĞİ

Nikolai Zlobin,

*WSI -World Security Institute Rusya ve Avrasya Direktörü, Izvestia Gazetesi Yazarı,
Kremlin Eski Danışmanı*

Teşekkür ederim. Sergei Markov beni etkilemeyi her zaman başarmıştır ve bugün bunu bir kez daha yaptı. Uzun süredir dostuz ve Abhazya konusunda, kimi kez resmi kanallardan daha etkili olan yapılarda birlikte çalışıyoruz. İlk kez İstanbul'da olduğumu belirtmek isterim. Bu şehir beni gerçekten etkiledi; bu denli harika, bu denli renkli ve farklı güzelliğin birarada olması beni büyüledi. Abhazya'nın Dostları'na beni bu konferansa davet ettikleri için teşekkür ediyorum. İçeriği, zamanlaması, katılımcı çeşitliliği ile çok başarılı bir organizasyon gerçekleştirildi. Umarım yeni projelerde tekrar birlikte oluruz.

Abhazya'nın eski dünya sistemi tarihinin bir parçası haline geldiğini söyleyerek başlayacağım. Şunu kastediyorum; Abhazya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan uluslararası sistemin şekillendirme yeteneğinin son örneğidir. Bir açıdan son örnektir, bir açıdan da eski Yalta sisteminin dışında uluslararası problemlerle nasıl başa çıkılacağına ilk örneğidir. Yalta sistemi Abhazya'da sona ermiştir ve benim Abhazya'nın dünya tarihinde bir dönüm noktası olarak ilelebet kalacağını düşünmemin sebebi de budur. Kosova'da başladı, Abhazya'da son buldu. Bunu söylüyorum çünkü tarih hakkında konuşabileceğimize inanıyorum; geçmişte olup bitenleri, problemleri, hataları konuşabiliriz. Fakat artık dünyada var olmayan bir sistemin içerisinde çözümler aramanın büyük bir yanlış olduğunu düşünüyorum. Yeni bir dünya düzeni içerisindeyiz. Ben buna 'İkinci Yeni Dünya Düzeni' diyorum. Evet, yeni bir dünya düzeninde olduğumuza inanıyorum ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri son 60 yılda uluslararası sistem yenilendi. Bence uluslararası örgütlerden uluslararası hukuka kadar çok ciddi asli meselelerin tekrar düşünülme noktasıdır.

Şahsen ben artık bağımsız ülke ne demektir bilmiyorum. Bağımsız olmak ne demektir? Neden? Neden bağımsız? Küresel ekonomiden mi? Bu dünya krizi gösterdi ki kimse küresel ekonomiden bağımsız değildir. Aslında Nobel Ekonomi Ödülü'nün iptal edilmesi gerektiğini iddia ediyorum, çünkü bu krizde Nobel Ödülü almak utanılacak bir şey. Neden bağımsız? Küresel uluslararası şirketlerden mi? Ne demektir... Dünyada bir tane bağımsız ülke biliyorum. Dünyadaki gerçekten bağımsız ülke Kuzey Kore'dir. Abhazya'nın Kuzey Kore olmasını mı düşünmeliyiz? Ne kadar tecritsek, ne kadar izole olmuştuk o kadar

bağımsızlaşıyorsak Çeçenlerin Abhazya'dan daha bağımsız olduklarını söyleyebiliriz. Çeçenler dünyadaki pek çok ülkeden daha bağımsızdırlar. Yani ben- ce Abhazya'nın düşünmesi gereken ilk şey neden, ne tarz bir bağımsızlık ön- gördüğüdür... Bu Abhazya ulusal çıkarları için ne ifade ediyor? Bu asli soruyu cevaplamak, bunun üzerinden ne tür araçlar, mekanizmalar, yasal düzenle- meler vb. düşünmek gerek.

Abhazya açısından uluslararası yasal düzlemde var olmanın çok önemli olduğu- na katılıyorum ve bu harika bir şey. Ancak bu yasal düzleme tamamen angaje olmanın aynı zamanda hayal kırıklıklarına yol açabileceğini de hesaba katmak gerekecek. Yani, arka arkaya yaşayacağınız uluslararası diplomatik başarısızlık sizi bağlayacaktır. Bu yüzden ben, illa uluslararası yasal düzlemde olmayı “ol- mazsa olmaz” bir şart olarak değerlendirmiyorum.

Küresel ülkelerin tekelleri sona erdi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin güçlü biçimde Gürcistan'ın tarafında olacağı varsayılıyor. Neden? Hatırlayın 1991 Güvenlik Konseyi Sovyetler Birli- ği'nin dağılması konusunda hiçbir şey yapmadı. Kimse Sovyetler Birliği'nin böl- gesel bütünlüğünü kurtarmayı düşünmedi. Dünyanın en büyük ülkesi parçala- nırken Güvenlik Konseyi kayıtsız kaldı. Ve şimdi onun yerel problemleri çözece- ğini düşünüyorsunuz. Neden?.. Aslında ben, büyük ülkelerin dünyada gelenek- sel olarak oynadıkları rolleri oynamadıklarını, oynayamadıklarını düşünüyö- rum. Bu yeni bir sistem, yeni bir düzen. Bölgesel ülkeler, bölgesel problemler çok daha önemli hale geldi. Kuzey Kore, Irak, İran, Kafkaslar, Balkanlar vb var. Bu bir küresel ajanda. Artık sadece ABD-Rusya ilişkisi değil. Küresel ülkeler küresel uluslararası ajanda üzerindeki tekellerini kaybettiler. Ne yapacaklarını bilmiyorlar. Rusya ve Amerika uluslararası ilişkilerde muazzam seviyede doğaç- lama yapıyorlar. Bu doğaçlamadır, kötü doğaçlamadır, kavga etmek daha kötü doğaçlamadır. Uluslararası ilişkilerde uğraştığımız şey şimdi bu. Bu yeni düzen çok daha karmaşıktır ve zordur. Eski algılarla değerlendirildiğinde belki düzen- sizliğin düzeni demek gerekiyor. Ya da kaotik düzen. Hemen ekleyeyim ki, Ab- hazya'nın bu düzende kendi yolunu bulması çok kolay olmayacaktır.

Size açıkça söyleyebilirim ki çifte standartların olması gerektiğini düşünüyö- rum. Başarılı olmak istiyorsanız dış politkada istediğiniz kadar standart kullan- mak zorundasınız. Tek standart sadece ceza kanununda olmalıdır. Eğer çalarsa- nız hapse gidersiniz. Bu kadar. Uluslararası ilişkiler çok daha esnek olmalıdır ve başarılı dış politika da böyle olmalıdır; değişebilen ulusal çıkarlara dayanan farklı standartlar. Ve şimdi ulusal çıkarlarının ne olduğunu bulmak da Abhaz- yalılara kahyor.

Şimdi gelelim Kafkasya'ya bakışa. Sergei Markov ile aynı fikirdeyim ve ideal dünyada nasıl olması gerektiğine dair çok iyi nüanslar verdi ve bunu destekle- rim ancak onun gibi gibi reel politikanın içinde olmayan biri olarak derim ki;

Kafkasları bir bölge olarak görmüyorum. O sadece bir coğrafya. Onu birbiriyle hiçbir alakası olmayan çok farklı ülkelerin bir kombinasyonu olarak görüyorum. Farklı ekonomik, farklı politik yönelimleri var. Küresel bağlamda farklı yönlere bakarak ilerliyorlar. Kendilerini farklı biçimde geliştiriyorlar. Ve onu bir bölge olarak şekillendirecek olanın ne olduğunu görmüyorum. Belki de ben bir şeyi atıyorumdur, bilmiyorum. Fakat onun bir bölge olarak nasıl şekillenebileceğini görmüyorum. Bence bu belki de Avrasya gibi bir umut ya da asırlardır her ne arıyorsak o. Bu umutsuz bir umuttur.

Kafkasya'nın ortak paydaları var mı?

Kafkasların geleceğinin ne olacağını bilmiyorum, buradaki ülkelerin kendilerini nasıl konumladıklarını, tanımladıklarını ve nereye gitmek istediklerini bilmiyorum. Gürcistan gibi Batıya, ABD'ye veya Avrupa Birliği'ne bakan ülkeler mi olacaklar ve ilişkilerini bu yönde mi geliştirecekler. Ya da Arap dünyasıyla ilişkilerini artırmaya ve petrol pazarındaki lider ülkelerden biri olmaya çalışan Azerbaycan gibi farklı arayışlar içinde mi olacaklar. Ya da Ermenistan gibi hem Rusya ile ilişkilerini korumak hem de Avrupa ile ilişkilenecek gibi mi davranacaklar. Yani Kafkasya'daki ülkelerin aynı yönde ilerlemeleri mümkün mü? Bilmiyorum.

Kafkasya için iyi fikirler, iyi temenniler var. Ekonomik gelişme, güvenlik, istikrar konularında çeşitli öngörüler var. Ancak nasıl inşa edileceğine dair elle tutulur, somut durum yok. Mesela bölgesel güvenlik sistemi deniyor. Teorik olarak güven verici, ikna edici bir proje. Peki bunu nasıl inşa edebiliriz dediğimizde somutlayamıyoruz. Şuan pekçok sorunuz var ve yardım için bu bölgenin dışına bakıyorsunuz ve bölgesel değil küresel olmak istiyorsunuz. Elbette bölgesel olmak istemezsiniz. İkinci el kültür olmak istemezsiniz. Yani bölgeden çıkış yolunu seçmenin yanında bunun da Abhazya için başka bir problem olduğunu düşünüyorum. Ömrünüz boyunca Gürcistan'la savaşmak ve Rusya'nın yardım edeceğini ummak istemezsiniz. Yani tanınmak da yeterli olmayacak. Bağımsızlığı ve tanınmayı ben de destekliyorum. Ama bununla yetinip kalamazsınız. Bu arada bir konuda Sergei Markov'a katılmıyorum; bence Abhazya geçen yıl bağımsız olmadı, Abhazya 15 yıl önce, savaştan sonra bağımsız oldu. Sadece geçen sene Rusya bir yol bulup onu tanıdı ve bağımsız Abhazya'yı tanımalarının neden 15 yıllarını aldığı da ayrı bir sorudur.

Abhazya'nın bağımsızlığı ne anlama geliyor?

Abhazya'nın bağımsızlığının ve tanınmasının ne anlama geldiğine bakmalıyız. Bu Abhazya'ya gerçek manada ne getirecek? Yıllar önce, o sırada Polonya başkanı Lech Walesa ile benzer bir sohbet yapmıştık. İktidara gelişiyle ve Polonya'yı Varşova Paktı'ndan ayrı, bağımsız bir ülke yapmaya yönelişiyle dünyada çok tartışma yaratmıştı. Başta Sovyet Bloğu olmak üzere birçok ülke Polonya'yı

yeni haliyle tanımayacaklarını söylüyorlardı. Bana, “Resmi tanınmaya ihtiyacımız yok. Bizim generallere ihtiyacımız var.” dedi ki. “Hangi generallerden bahsediyorsunuz?” diye sorduğumda dedi ki, “Bizim General Electric’e, General Motors’a ihtiyacımız var. Bu büyük şirketlerin hepsinin Polonya’ya gelmesine, yeni iş projeleri getirmelerine, insanlara iş sahaları açmalarına ihtiyacımız var. Biz tanınmaktan, başka ülkelerde elçiliklerimizi açmaktan ziyade ülkemizde açılacak fabrikalarla ilgileniyoruz.”

Demek istediğim, bağımsızlığı ve tanınmayı nasıl tanımlayacağımız önemli. Yani tanınmadan bahsettiğimiz zaman, Saakaşvili’nin Gürcü bayrağını Sohum’a dikme amacı dışında hiçbir şeyi göremeyecek kadar kör olduğu zamanki yaptığı hataları tekrarlamamak lazım. Hepsi bu. Onun tek umursadığı buydu, başka bir şey değil. Bir şeyleri ayarlamak için pekçok yol olduğuna inanıyorum. Hayır fakat o o kadar kördü ki sadece tek bir şey istiyordu: Abhazya’yı geri almak.

Abhazya için uluslararası tanınmanın iyi bir şey olduğunu düşünüyorum ama diğer yandan tanınma olmadan da başarılı sayılabileceğinizi iddia ediyorum. Ve aslında bağımsızlık ve tanınma eğer bir gelecek tasarımı ile bütünleşmezse, kendinizi ve dünyayı buna ikna edemezseniz küresel bir tanınma olamayacaktır.

Her neyse, Abhazyalıların ve Kafkasyalıların yüzleştiği bu ciddi meselelerin arasında bahsetmek istediğim başka konular da var. Sergey Markov felsefeci, ben tarihçiyim. Aynı zamanda Moskova Devlet Üniversitesi’nde farklı katlarda öğrenciydik. Ve bir tarihçi olarak 1991’de o zaman Sovyetler Birliği’nde başlayan parçalanma sürecinin bizim hatamız olduğunu söyleyebilirim. Bence Sovyetler Birliği hala parçalanma sürecinde. Büyük imparatorlukların çözülmesi uzun, sancılı bir tarihsel süreçtir. Sovyetler Birliği’nin çözülüşü henüz bitmedi. Ve bence politik coğrafyada daha çok değişiklikler göreceğiz. Daha çok sınırın değiştiğini göreceğiz. Eski Sovyet devletlerinde daha çok ülke göreceğiz. Rusya’nın bütünlüğünü koruyacağına emin değilim. Büyük bir sorun var ve Rus yetkililer, bölgesel bütünlüğü korumanın Rus politikacılar için büyük problemlerden biri olduğunu kabul ediyorlar vs. Ben adı konulmuş durumu bile kalıcı olarak değerlendirmiyorum. Küresel politik coğrafyanın yeniden şekillenmesinin küresel sürecinde olduğumuzu düşünüyorum. Sadece eski Sovyet devletlerinde değil; Avrupa’da, Yugoslavya’da, Almanya’ya olan şey, Kosova... Aynı şeyler Afrika’da oluyor, kim bilir Çin’de neler oldu, oluyor vs.

Özetle, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçları üzerine kurulmuş olan uluslararası sistem bitti. Bu kadar. Biz farklı bir dünyada yaşıyoruz. Ve Abhazya farklı bir şeyleri söylemekte özgür olan ilk ülkedir. Yani Abhazyalılar neye nasıl bağlanacakları konusunda çok dikkatli düşünmeli. Tam da bu yüzden, Abhazya’nın bir dostu olarak, ben olsam şimdi uzun vadeli herhangi bir şeye bağlanırken çok dikkatli olurum diyorum. Çünkü yarın ne olacağını bilmiyorum. Son dönemlerde elimizde çok fazla örneğimiz var. Bir antlaşma imzalarken ertesi gün bir bakıyorsunuz bu antlaşma basit bir biçimde ulusal çıkarlarınıza aykırı çünkü ulu-

sal çıkarlar değişmiş. Herhangi bir uzun vadeli ilişki konusunda ben olsam çok dikkatli olurum çünkü dünya çok çabuk değişiyor. Ve bu ekonomik kriz ve onun dünyayı etkileme şekli yüzünden Rusya'daki politik ajandanın, örneğin Avrupa Birliği'nde, Kafkaslar'da nasıl şekilleneceğini kimin söyleyebileceğini bilmiyorum.

Rusya'nın ulusal çıkarları-Abhazya'nın ulusal çıkarları

Rusya'nın Abhazya'yı tanınmasının ki bu harika bir şey, bunun tümüyle arkasındayım ancak bence Rusya Abhazya'yı Abhazya yüzünden değil Rus ulusal çıkarlarına hizmet ettiği için tanıdı. Bunun Abhazya'yla hiç ilgisi yok. Abhazya Rusya'nın olmak istediği bir yerdi. Rusya Kafkaslarda olmak istiyor. Ve tanınma olmadan 15 yıl boyunca oradaydı ve bana sorarsanız tüm samimiyetimle nedeni ben de bilmiyorum. Ancak geçen sene Güney Osetya ve Abhazya'daki savaş, bölgedeki etkisini kaybedebileceğini Rusya'ya hissettirdi. Ve Rusya, "Hadi müdahale edelim, biz etmezsek Batılılar gelebilir, Avrupa Birliği gelebilir, Nato gelebilir. İlk biz yapmalıyız yoksa herhangi biri gelebilir." düşünceleriyle adım attı. Sonuçta Rusya'nın bencilce burada olma isteği Abhazya için iyi bir sonuç yarattı. Ancak bu bencilliğin geçici olmadığını, Ağustos'taki adımla bitmediğini anlamak gerekir. Rusya elbette bencilce hareket edecek. O Rusya. Her normal ülkenin yapacağı gibi Rusya da kendi ulusal çıkarları için hareket edecek. Peki Abhazya ne yapacak? Bence Abhazya, Rus ulusal çıkarlarına bağımlı olmamak için politik tutumunu Abhaz ulusal çıkarlarına dayandırmalıdır, Rusya'nınkiler değil.

Abhazya'nın tanınmasında en büyük katkıyı Gürcistan'ın hataları ve Rusya'nın çıkarları sağlamıştır. Yıllardır süren Rusya-Gürcistan krizi Kafkaslardaki istikrarsızlığın en büyük faktörüdür. Rus-Gürcü ilişkisi geliştirilmezse Kafkasların asla sakin olamayacağına inanıyorum. Ama bu geliştirilirse Abhazya'nın konumu ve rolü ne olacak? Bu Abhazların düşünmesi gereken başka bir problem. Diğer yandan Amerika ve Rusya şimdiye kadar eski Sovyet topraklarındaki Amerikan ve Rus politikasını müzakereyi yönetmede başarısız olmuşlardır. Ve bu çok zordur, zor olacaktır.

Birçok yönden Rusya'nın şuan Abhazya üzerindeki tekelinden keyif aldığı hisseder gibi oluyorum. Evet Rusya Abhazya'yı tamamen kontrol etmektedir ve bunun sağlıklı olduğunu düşünmüyorum. Bence Rusya Abhazya'ya Rus çıkarlarıyla çelişmediği ve bu Rusya'yı Rus güvenliği ile alakalı olarak zor bir duruma sokmadığı sürece serbest bırakmalı, koruma sağlamalı ve desteklemelidir. Fakat er ya da geç herkes Rusya'nın Kafkaslardaki tekelini sorgulayacaktır. Biliyorsunuz başkan Medvedev Rusya'nın eski Sovyet topraklarında ayrıcalıklı çıkarları olduğunu söyledi ve Amerika hemen Rusya'nın eski Sovyet topraklarındaki ayrıcalıklı çıkarlarını tanımadığını söyledi. Artık ayrıcalıklı çıkar diye bir şey yok. Artık soğuk savaş yıllarında değiliz. Kendi bağımsız ülkelerimiz var. Ne yapacaklarına karar verme hakları var. Bence Sohum'da Rusya ile birlikte diğer ülkelerin elçilikleri, konsoloslukları da olursa harika olur, çok sağlıklı olur.

Bu çok hoşuma gider. Washington'da elimden geldiğince bastırıyorum. Muhtemelen Washington'da Abhazya'nın resmi olarak tanınması için bastırılan tek kişiyim ancak Amerika Abhazya'yı tanırsa bu Rusya'nın oradaki etkisini ciddi biçimde azaltır, anlıyorsunuz değil mi? Ve sizce Moskova bunu ister mi? Neden Moskova Abhazya'nın tanınmasının uluslararası avukatlığını yapsın? Aptal değiller. Tekeli korumak istiyorlar. Herkes tekeli korumak ister. Moskova'ya Batının Kosova üzerindeki tekeli azaltmak için Kosova'yı tanımasını teklif ediyordum. Ancak onlar da aynıısını Abhazya için yapabilir.

Bence Rusya Abhazya'nın uluslararası alanda tanınmasına dolaylı olarak karşı çıkacaktır çünkü bu Rus ulusal çıkarlarına uymaz. Rusya Karadeniz'de olmak istiyor. Abhazya harika bir toprak parçası, stratejik olarak hala önemli, ticaret yolları hala önemli. Siz benden daha iyi biliyorsunuz. Yani bence bu Abhazya ile ve batıyla ilgili başka bir problem çünkü Abhazya Rusya'yla sadece antlaşma imzalamadı, askeri antlaşma imzaladı. Bu iki ülke sadece dost olmadı, askeri müttefik oldular. Ve bu bir statüdür. Bu NATO'nun Gürcistan'a yapmaya çalıştığı şeydir ve biliyorsunuz herkes buna karşı çıkıyordu. Gürcistan henüz NATO'nun askeri müttefiği olmadı. Ama Abhazya Rusya'nın askeri müttefiği oldu. Böylece şimdi Gürcistan'ın NATO'ya girme gerekçesi güçlenmiş oldu. Ve umarım Amerika "kısasa kısas" diyerek Gürcistan'ın NATO'ya girişini teşvik etmez.

Perde arkasında olup bitenler

Geçen Ağustosta yaşananların perde arkası öyküleri de var. Belki biliyorsunuzdur, başkan Medvedev ilk olarak Abhazya ve Güney Osetya'ya Rusya'nın tanıyacağı bir konfederasyon kurmalarını önerdi, çünkü bu Rusya için daha da iyi olacaktı. Sergey Markov detayları benden iyi biliyordur. Eğer Abhazya'nın elleri Güney Osetya ile bağlansaydı bu elbette çok farklı bir hikaye olurdu. Güney Osetya başarısız, Abhazya ise başarılı bir devlet. Abhazya'nın 15 yıldır başarılı bağımsız bir devlet olarak kendini kanıtladığını düşünüyorum, Rusya onu tanıdığı için değil, Abhazya gerçekten bağımsız bir devlet kurduğu için. Ancak bu öneriyi Abhazya reddetti, Sergey Bagapş istemedi. Bu gerçekten çok ince düşünülmüş bir projeydi. Rusya öncelikle bunun olmasını istedi. Evet, bu proje Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşerek Rusya'ya katılması hesaplarını engelleyecekti ama Rusya açısından daha büyük önem taşıyan Abhazya'nın gerçekten bağımsız olmasını ve Rusya'dan uzaklaşma ihtimalini ortadan kaldırması bakımından tercih sebebiydi.

Görüldüğü üzere siyasi-stratejik hesaplar çok yönlü. Rusya'nın attığı adımları anlamak için çok yönlü sorgulamaya ihtiyaç var. Rusya sadece coğrafyasıyla, askeri gücüyle, ekonomik potansiyeli ile büyük ülke değil, farklı siyasi-stratejik hesaplarıyla da büyük ülke...

Amerika'nın Abhazya'ya karşı olumsuz tavrı Abhazya'yı yeterince bilmemeleri ve tanınamalarından dolayıdır. Abhazya'yı hiç bilmiyor değiller, bilmedikleri

Abhazya'nın Amerikan ulusal çıkarları açısından ne ifade ettiğidir. Amerikalılar birçok yönden pekçok hata yaparlar fakat birçok yönden oldukça beceriklidirler. Ve Gürcistan elbette hatalı bir politikaydı. Saakaşvili'nin büyük bir hata olduğuna, Saakaşvili'ye yapılmış Amerikan yatırımının hata olduğuna, stratejik bir hata olduğuna katılıyorum. Ama bu değişmeyecek. Saakaşvili ile ya da onsuz talihsiz bir biçimde ya da talihli bir biçimde Gürcistan Washington'ın ilgi noktası olacaktır çünkü Washington da Kafkaslarda olmak istiyor. Ve bunu Gürcistan dışında önerebilecek başka bir ülke yok. Büyük bir ülkeyseniz, eski tabirle süper güçseniz Kafkaslarda olmak istersiniz, çünkü burası stratejik bir noktadır. Bu da elbette Rusya ile çatışma potansiyelinin temeli. Eğer Amerika ve Rusya bölgedeki çıkarlarını müzakere etmezlerse Abhazya tümüyle Rusya'nın tarafında olacaktır ve Gürcistan da Amerika'nın tarafında olacaktır. ABD için Saakaşvili ya da başka biri yoluyla Gürcistan'da kalmak önem taşıyor. Amerika başka nereye gidebilir?

Rusya ve Amerika ikili ilişkilerini geliştirmeyi gerçekten istiyorlar. Başkan Obama ilk yılını Rusya ile ilişkileri iyileştirmeye ve geliştirmeye adamaya karar verdi. Bu amaçla önümüzdeki günlerde Rusya'ya gidecek. Stratejik antlaşma ya da stratejik nükleer füze azaltımı üzerinde çalışıyorlar. Ancak bu şimdilik füzelerden öteye geçmez. Yine de bu Sovyetler Birliği döneminde atılan adımların devamı olacağı için harika bir şey. Rusya ve Amerika'da bunlardan çok fazla var. Bu ilişkinin sadece nükleer silahları saymaktan öteye nasıl ve ne zaman geçeceğini kim bilebilir ki? Ve Abhazya'nın, bu iri adamların arasındaki ilişkilerde rehine haline gelip gelmeyeceğini kim garanti edebilir? Bu soruyu aklımızın bir köşesine not edelim. Ayrıca, Amerikan ulusal çıkarlarının uluslararası yasalarla bağlı olmadığını anlamamız gerektiğini düşünüyorum. Bence Amerika Abhazya için verimli bir partner olabilir ama şimdilik resmi tanınma istemeyin. Zaten bu bir işe de yaramaz.

ABD'nin bakışı değişiyor

Amerikalıların Abhazya ile ilgili bazı soru işaretleri olduğunu düşünüyorum. Bunlar Rusya ile olan ilişkiler, askeri antlaşmalar ya da Abhazya'nın kendini nasıl konumlandığı ve nasıl bağımsız olduğu değil. Amerika'nın Abhazya'nın demografik yapısı ve mültecilerle ilgili soru işaretleri var. Buna karşın Washington'un bakışında artık Gürcistan'ı Abhazya ve Güney Osetya'nın dahil edildiği bir bütün olarak görme ısrarı kalmadı. Bunu açıkça gözlemliyorum. Artık Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'a asla dönmeyeceğini, döndürülemeyeceğini anladılar. Henüz kimse dile getirmese de bunu anladılar ve daha da iyi anlayacaklar. Şunu söylemeye çalışıyorum, artık sizi geriye itmeye çalışacak hiçbir siyasi güç olmayacaktır. İşte bu gerçekliktir.

Amerika'dan çok fazla şey beklemeyin diyeceğim. O büyük bir şekil, tıpkı büyük bir fil gibi, çok yavaş döner. Ancak değişiklikleri bilin. Ben bu değişiklikleri son 12 aydır görebiliyorum. Önemli bir ana değişiklik olarak, Abhazya'nın, Abhazya

halkının bağımsız bir devlet olmayı başarmasının taktir edilmesi var. Bu bakış, resmi tanıma olmasa bile ilişki kurmayı mümkün kılacaktır. Bunu dikkate almalıyız. Bunu değerlendirmeliyiz ve resmi düzeyde ilişki kurulamıyorsa gayri resmi yolları kullanmalıyız. Örneğin sivil toplum, iş dünyası, media... Bunlar hiçbir tanıma olmadan da olabilir.

Bence şu sıralarda Washington Tiflis'e dış politikasını tekrar düzenlemesi gerektiğini çünkü artık Abhazya ve Güney Osetya'nın onların bölgesi olmadığını anlatmaya çalışıyor. Soru şu ki, Tiflis bu mesajı duyacak ve anlayacak mı? Bu da başka bir soru. Birçok kez, özellikle geçen sene Kasım ayında Washington'ın onlara önerdiği şeyleri duymakta başarısız oldular. Dinlemek zorundalar demiyorum. Tümüyle Washington'ın ellerinde olmasalar da yine de karşı gelecek konuda değiller.

Tüm bunlara bakarak, Abhazya'nın ulusal çıkarlarının gerçekten neler olduğunu düşünmek ve "de jure" olanla sınırlı kalmadan "de facto" olanlar üzerine de konsantre olmak gerekir. Abhazya'nın hala karşı karşıya olduğu zorluklar var, buna karşın çok çeşitli seçenekler, fırsatlar var. Serbest ticaret bölgesi olabilir, tampon bölge olabilir, silahtan-askerden arındırılmış bölge olabilir vb. En gerçekçi ve en efektif seçeneği belirlemek gerekir. Her şeyden önce Abhazya Rusya'yla ya da onsuz bağımsız bir ülke olarak var ve bağımsız bir ülke olarak yaşamaya devam edecektir. Abhazya, bağımsız bir ülke olduğunu kanıtladı. Bence şimdi yeni bir safhayla yüz yüze; çok daha karmaşık, çok daha hassas. Mevcut problemlerle baş etmek için artık savaşçılara değil, akıllı, bilge politikacılarla ihtiyaç var.